

В.Г. МАЛЕЦЬКИЙ, аспірант

СПІВВІДНОШЕННЯ СУСПІЛЬСТВА І ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ СТЕПАНА БАЛЕЯ

Досліджуючи соціально-філософські погляди С.Балея, автор статті аналізує підхід ученого до проблеми співвідношення суспільства і людини в контексті суспільної психології, етапи становлення якої, в якості окремої галузі знань, він відобразив у своїй фундаментальній праці „Wprowadzenie do psychologii spo?ecznej”.

Исследуя социально-философские взгляды С.Балея, автор статьи анализирует подход ученого к проблеме соотношения общества и человека в контексте социальной психологии, этапы становления которой, в качестве отдельной отрасли знаний, он отобразил в своей фундаментальной работе „Wprowadzenie do psychologii spo?ecznej”.

On researching S. Baley's social-philosophical views, the author of the article analyses the method of approach to the problem of correlation of an society and a man in the context of the social psychology, that stages of becoming about, he reflected in his fundamental work „Wprowadzenie do psychologii spo?ecznej”.

Українському читачеві ім'я видатного вченого, філософа –гуманіста Степана Балея майже невідоме. Наукова спадщина мислителя, що працював на ниві двох споріднених між собою-української і польської культур, містить твори, лише частина яких написана його рідною мовою, решта ж була видана переважно польською і досьогодні більшості вітчизняних дослідників недоступна. З ініціативи академіка УАПН М.М.Вернікова, який уже тривалий час збирає, упорядковує і вивчає роботи С. Балея залучаючи до цього всіх кому небайдуже сьогодні і майбутнє вітчизняної культури, було розпочато систематичне дослідження наукових праць і філософських поглядів вченого.

Постановка проблеми. Гуманістичні ідеї і течії філософської думки, що набули поширення в науці на початку ХХ століття, вирішальним чином вплинули на творчість С. Балея і позначились на його теоретичних розробках. Нове світорозуміння С. Балея стверджує в наукових працях з психології і педагогіки. Внутрішній світ людини, розглянутий ним у віковій динаміці, С. Балея представляє як складний психічний процес який формує особистість і робить її суб'єктом суспільного життя. Результатом наукової діяльності С. Балея стала розробка власної концепції персонології, яку він завершив працею „Вступ до суспільної психології”. З'ясуванню поглядів мислителя на предмет суспільної психології, отже й на проблему співвідношення суспільства і людини, власне і присвячується запропонована стаття.

Початок наукової діяльності С. Балея припадає на той час, коли у світовій суспільній думці набуває поширення світогляд, згідно якого життя

конкретної людини є найвищою цінністю і визнається невід'ємною і неповторною частиною суспільного життя. Зростає усвідомлення того, що кожна особистість являє собою ту реальність, яка позначається на взаєминах з іншими людьми і впливає на формування суспільства в цілому. Її почуття, емоції, вольові спонуки і духовні переживання становлять безмежне розмаїття суспільного буття, вони впливають на стиль і характер взаємин з людьми, що її оточують, на формування культурних і соціальних стереотипів.

Зневага до конкретної людини у першій половині XX століття призвела до жахливих наслідків, які довелося відчувати самому С. Балею. Так на шляху до професійної кар'єри в умовах санаційного режиму, що панував в Польщі у міжвоєнний період, він зазнає утисків за національною ознакою. Довелося йому бути свідком соціальних, класових і політико-ідеологічних протистоянь і збройних конфліктів. Світові війни, найкривавіші з усіх, що коли-небудь знало людство, забрали життя і поламали долю багатьох мільйонів людей, сучасників С. Балея. Сам він восени 1944 року, після придушення Варшавського повстання німецько-фашистськими загарбниками, опинився за колючим дротом концентраційного табору. Лише втеча і подальше переховування дали змогу йому врятувати життя. Прагнучи знищити одне одного тоталітарні суспільства докладали великих зусиль на придушення людської особистості і перетворення її на позбавлений індивідуальності гвинтик, який має виконувати відведену йому в існуючому соціумі суто технічну роль. Спосіб мислення і поведінка індивіда підпорядковуються настановленням певної спільноти, що складається з осіб пов'язаних між собою спільними цілями і не завжди чітко усвідомлюваними прагненнями.

Ступінь розробленості проблеми. На зламі XIX і XX століть з'являються перші спроби вишукати ті рушійні сили, які впливають на психіку людини обумовлюючи її соціальну поведінку. Тогочасні автори, що писали на цю тему, виокремлюють той чи інший поведінковий фактор як домінуючий і зводять до нього все розмаїття суспільних явищ. Психологію натовпу пояснюють, наприклад, французькі дослідники Г. Тард, виходячи з наслідування, а Лебон - навіювання. Під впливом філософських ідей Гегеля в Німеччині стає популярною концепція „народної психології”, що будувалася на принципах діалектичного розвитку духа нації. Так зокрема В. Вундт публікує написану ним „Психологію народів” у якій стверджує, що соціальні феномени, виходячи лише з індивідуальної свідомості, пояснити неможливо. Внаслідок суспільного життя людини об'єктом досліджень, вважає він, мають стати мова народу, його міфи і звички. Англієць МакДаугалл, який пізніше переїхав у США, висунув положення, що основу суспільної поведінки людини становлять інстинкти. Роботи МакДаугалла і американця Е. Росса, написані ними одночасно у 1908 році, стали першими підручниками з суспільної психології. Відтоді тривалий час розвиток цієї дисципліни був

обумовлений парадигмою, яку визначали дослідження майже виключно американських вчених.

Становлення суспільної психології в Сполучених Штатах співпадає з тим періодом, коли соціологічна наука цієї країни перебувала у стані „психологізації”, а в психології, навпаки, намітився процес її „соціалізації”. С. Бaley докладно висвітлює труднощі з якими зіткнулась суспільна психологія на шляху її оформлення у самостійну дисципліну з властивою лише їй одній проблематикою. Він наводить висловлювання тих американських психологів і соціологів, які обстоювали думку про необхідність відокремлення суспільної психології від суміжних наук – загальної психології і особливо, що давалося вкрай нелегко, соціології. Стосовно останньої, С. Бaley посилається зокрема на Флойда Оллпорта, автора третього за рахунком підручника з суспільної психології, який зазначає, що „у той час, коли суспільний психолог досліджує індивіда в групі, соціолог має справу з групою як цілістю” [4, с. 12]. Тобто сферою досліджень соціолога є група як цілість, тоді як суспільний психолог, уточнює С. Бaley, має досліджувати індивіда, який є членом певної групи. Саме індивід проголошується тією реальністю, всебічне дослідження якої допоможе зрозуміти навколишній світ міжлюдських взаємин і суспільства в цілому. Ф. Оллпорт якось зауважив: „Я вірю, що тільки усередині індивіда ми можемо знайти поведінкові механізми і розуміння того, що лежить в основі вчинків які відбуваються між індивідами ... Не існує ніякої психології групи яка б не була по своїй суті і повністю психологією індивіда ... Психологія у всіх її гілках є наукою про індивіда” [5, с. 10]. Ф. Оллпорт вважав, що суспільний психолог має розглядати людську свідомість як засадничий фактор суспільного життя. С. Бaley наводить визначення Ф. Оллпорта згідно якого „суспільна психологія є дослідженням суспільної поведінки і суспільної свідомості індивіда” [4, с. 11]. На підтвердження вже згадуваних висловлювань стосовно завдань суспільної психології, С. Бaley цитує ще кількох авторитетних у цій сфері знань американських авторів. Отто Клінеберг зокрема пише: „Суспільна психологія може бути визначена як науковий дослід поведінки індивіда у відношенні до інших індивідів. Займається вона індивідом в груповій ситуації” [4, с. 12]. Отже „головною темою соціолога , - зауважує О. Клінеберг, - є поведінка групи, а суспільного психолога – поведінка індивіда в груповій ситуації” [4, с. 12].

Деякий особливий акцент, за словами С. Бaley, привносить у розуміння суспільної психології Гарднер Мерфі: „Історія життя особи окреслена суспільно – це є суспільна психологія... Суспільна психологія є дослідженням шляху, на якому індивід стає членом групи і діє у її межах” [4, с. 12]. Цей дослідник вважав неприпустимим відокремлення людини від контексту його життя. Суспільна психологія, уточнює С. Бaley позицію Г. Мерфі, є спостереженням процесу формування суспільної особистості людини або, інакше кажучи, її усупільнення. Звідси, проводить С. Бaley, стає

зрозумілим, що „людська особистість не є лише, чи головню, продуктом процесу внутрішнього походження, але ж є вона насамперед витвором суспільних впливів на індивіда, що перебуває у процесі розвитку” [4, с. 13].

Онтологічно дане визначення суттєво відрізняється від того, що пропонував Ф. Оллпорт. Якщо суспільство, на думку Ф. Оллпорта, є простою сукупністю індивідів, психічні характеристики яких обумовлені їх внутрішньою структурою, то в останньому випадку, це є складна система взаємопов’язаних індивідів, властивості якої обумовлені активною діяльністю, з одного боку самих індивідів, а з другого – всієї системи; поведінка індивіда визначається не лише його спадковістю, але й тією роллю, яку він відіграє в суспільстві. Такий підхід до проблеми співвідношення людини і суспільства в рамках суспільної психології був прийнятий на з’їзді американських соціологів, що відбувся в Нью-Йорку у січні 1948 року і знайшов підтримку у більшості компетентних в цій сфері знань дослідників. На цю точку зору пристає і С. Бaley. Тоді ж, у 1948-1949 роках він пише „Вступ до суспільної психології” – першу такого роду працю на польському терені.

Наукові дані того часу, що були отримані завдяки зусиллям антропологів і етнологів про людські спільноти, життя яких проходить в різних історичних і культурних умовах, дали змогу переосмислити положення загальної психології стосовно вроджених властивостей людини, а отже й популярної раніше теорії інстинктів. Виявилось, що різні народи в тих чи інших обставинах виражають свої почуття і поведуться по різному, в залежності від прийнятих в конкретному суспільстві норм поведінки. Посилаючись на того ж Г. Мерфі, а також К. Юнга, С. Бaley наводить приклади того, як, скажімо, різняться фізіономічні прояви почуттів на тлі різних культур або як представники деяких народів плачуть у тих випадках, коли європейці не схильні ронити сліз і т.д. Ряд авторів, зазначає С. Бaley, в результаті спостережень над первісними племенами, спростовує інстинкт суперництва та материнський інстинкт як такі, що є повсюдні і властиві кожній людині. Звідси виникає думка, що вродженою властивістю людини може бути хіба що майже необмежена пластичність, яка власне й відрізняє її психіку від закоснілої психіки тварини. Згідно з цим поглядом, продовжує С. Бaley, деякі автори вважають, що людська психіка на початку онтогенези є схожою на „чисту дошку” (*tabula rasa*), а далі вже моделюється так чи інакше залежно від впливу оточення.

Цієї точки зору дотримувалася радянська психологія, представники якої стверджували, що людську особистість формують умови в яких вона живе. Характерні для даного погляду висловлювання Т. Томашевського цитує С. Бaley: „Виходячи з цього не можна казати про якусь незмінну природу людини. „Природа” ця дуже сильно змінюється в ході історичного розвитку, бо змінюється саме оточення, якого вона є відбитком [...] Психічні прояви людини змінюються протягом століть і протягом особистого життя [...] Є

вони у великій мірі історично-суспільним витвором” [4, с. 25]. Цей погляд радянської психології, зазначає С. Балей, цілком відповідає вченню Маркса, який зокрема в шостій тезі про Фейєрбаха каже: „Але сутність людини, це не абстракція, що міститься в окремій одиниці. Насправді є вона сукупністю суспільних відносин” [4, с. 25].

Хоча й було таким чином доведено, що людина є соціальна істота, навряд чи, пише С. Балей, зовнішні впливи настільки могутні, що спроможні сформувати на будь-який зразок або повільно змінити вже сформовану психіку людини; зміни ці носять лише поверховий характер і до глибших прошарків психіки не досягають [4, с. 25].

Радянські вчені недооцінюють роль внутрішніх факторів у формуванні людської особистості, віддавали в значній мірі перевагу саме суспільному середовищу. Звідси є зрозумілою точка зору відомого радянського філософа і психолога С.Л. Рубінштейна, який категорично відкидає, за його словами, „милу серцю реакціонерів „суспільну психологію”, яка є по суті лише спробою психологізування соціології, тобто проникнення ідеалізму в сферу дослідження суспільних явищ” [6, с. 5]. Заперечуючи право на існування суспільної психології як самостійної галузі знань, радянські вчені схилилися до думки, що питаннями суспільного життя має займатися виключно соціологія.

З огляду на ці обставини, С. Балей відстоює самостійність предмету суспільної психології, посилаючись на висловлювання деяких відомих польських соціологів. Наприклад Ян Бистронь, хоча і розглядав суспільну психологію в межах соціології, проте в якості її об’єкту досліджень називає „проблему суспільних форм прояву індивідуальної психіки” [4, с. 13]. Чеслав Знамеровський між тим вважав, що суспільна психологія мала би цікавитись „характеристикою суспільних груп”, але тут же уточнював: тільки в сенсі „виявлення психічних рис пересічного члена групи” [4, с. 13]. Тобто ми знов бачимо, що предметом суспільної психології має бути не група як цілість, а лише члени групи. Особливої згадки заслуговує Ян Щепанський. Завданням суспільної психології він вважає „вивчення і з’ясування психічних явищ які виникають у зв’язку з участю людини в суспільних збірнотах і культурі” [4, с. 13-14]. У цьому визначенні С. Балей акцентує увагу на „психічних явищах” – саме вони є тим суттєвим моментом, що відрізняє суспільну психологію від соціології: „Отож якщо суспільна психологія мала би бути галуззю психології – вона цікавилась би психічними явищами, з тим однак доповненням і обмеженням, що йшлося б тут про психічні явища пов’язані з суспільним життям людини. Натомість соціологія не звикла наводити психічні явища в якості свого безпосереднього предмету; її цікавлять суспільні відносини, суспільні факти і т.д., в яких психічні явища якось уплутані, але соціолога безпосередньо не цікавлять” [4, с. 16-17]. Суспільна психологія, відзначає С. Балей, в більшій мірі ніж соціологія звертається до інтроспекції, отже: „Науковий підхід суспільного психолога в більшій мірі

враховує суб'єктивну точку зору і бере до уваги індивіда, соціолога репрезентує точка зору більш об'єктивна і він в меншій мірі цікавиться індивідом ніж групою взятою як цілість” [4, с. 18].

Розмежовуючи між собою сферу досліджень суспільної психології і суміжних з нею наук – загальної психології та соціології, С. Балеї фактично представляє соціально-філософську концепцію, яка регулює відносини між людиною і суспільством. Становлення суспільної психології як самостійної дисципліни супроводжувалося зіткненням двох протилежних і взаємовиключних підходів щодо розуміння предмету її досліджень. У той час, коли прихильники методологічного індивідуалізму вважали, що лише індивід, як носій психіки, є вихідною одиницею аналізу суспільних явищ, їх опоненти навпаки, дотримуючись марксистських поглядів, наполягали, що вивчати слід перш за все суспільство як цілість яка впливає на формування психіки індивіда. Тоді як перші стверджували, що структуру людської особистості визначають вроджені задатки, тобто поведінка мотивується переважно інстинктами, прихильники іншої точки зору вважали, що людська структура майже повністю залежна від зовнішніх впливів і є історично обумовленою. У першому випадку знання носять суб'єктивний характер, найбільшим авторитетом користується ірраціоналізм, отже істина, як така, плюралістична. В другому випадку схилялися до думки, що знання об'єктивно відповідають дійсності, в основі знань лежить раціоналізм, а сама істина моністична. Прихильники принципу методологічного індивідуалізму дотримувалися поглядів, що суспільна психологія має розглядатися як галузь загальної психології. Вчені, що стояли виключно на марксистських позиціях, суспільну психологію вважали за певний розділ соціології.

С. Балеї, як вже було сказано, поділяв погляди своїх американських і польських однодумців які розглядали суспільну психологію як самостійну дисципліну, а в якості об'єкту її досліджень – всю систему існуючих в суспільстві відносин. Такий підхід до вивчення суспільної поведінки людини охоплює одночасно дослідження як внутрішньої структури самого індивіда, так і тих процесів, що відбуваються в суспільстві членом якого він є. Суспільство розглядається як система, властивості якої представляють, по-перше, властивості індивідів, що її складають, а по-друге, властивості, які обумовлені функціонуванням самої системи, отже не можуть бути зведені до простої суми властивостей поодиноких індивідів як її частин, хоча й залежні від них. У наведеній тут моделі суспільства відчутний вплив ідей гештальтпсихології, до якої С. Балеї звертався неодноразово. Проте зрозуміло, що суспільство аж ніяк не може бути статичним; С. Балеї розглядає його у динаміці і враховує притаманну суб'єктам суспільної системи психофізичну структуру. Отже з огляду на те, що структуру суспільства та існуючі в ньому відносини формують суспільні індивіди, об'єктом досліджень суспільної психології має бути, вважав С. Балеї, психіка конкретної людини як активної одиниці соціотворчого процесу.

Адже саме індивід є носієм і водночас творцем соціально значущих цінностей які обумовлюють її суспільне буття.

У 1918 році поляк Флоріан Знанецький, до поглядів якого з прихильністю ставився С. Балей, а також його американський колега Вільям Томас при написанні праці „Польський селянин в Європі і Америці” присвяченої пристосуванню до нових умов життя польських селян, що емігрували в Америку, ввели поняття суспільного настановлення як регулятора соціальної поведінки і діяльності індивіда в суспільстві. Термін „суспільне настановлення” В. Томас і Ф. Знанецький використовували для позначення психічного стану, при якому індивід переживає значущість об’єкту, що становить суспільну цінність. Оскільки цінність є об’єктивна сторона суспільного настановлення, то саме настановлення, стверджували вони, є суб’єктивна, тобто індивідуальна сторона суспільної цінності. Отож, підкреслювали В. Томас і Ф. Знанецький, суспільне настановлення завжди лишається „чийось станом”, воно відображає соціальний світ, культуру в психіці членів даного суспільства [3, с. 29]. Інакше кажучи, суспільна психологія покликана вивчати суб’єктивний бік культури як феномена суспільного життя індивіда.

Аналогічний підхід до завдань суспільної психології спостерігаємо у С. Балея. Він прагне виробити таку модель суспільних відносин, яка б дала людині можливість подолати відчуженість і відчуті себе справжнім творцем і основою соціокультурного буття. Провідна тенденція, що вже тоді намітилась у світовій суспільній думці, за висловом М.М. Вернікова, - „це подолання самодостатності зовнішнього суспільства і його диктату над внутрішнім, це формування органічного суспільства, в якому домінує суспільство внутрішнє – тобто сфера реального життя людей і життєво значущих людських стосунків, це формування такого соціуму, в якому живі людські відносини виповнюють соціальний простір і на цій основі відбувається органічне перетворення зовнішнього суспільства на функцію внутрішнього” [2, с. 3].

Як уже зазначалося, „Вступ до суспільної психології” С. Балея написав у 1948-1949 роках. Саме у цей час загострюється політичне протистояння в Європі між Радянським Союзом і країнами Заходу. Післявоєнну Німеччину, окуповану СРСР і західними союзниками, було поділено на Східну і Західну. Весь світ розділився на два табори – соціалізму і капіталізму які розгорнули між собою жорстку ідеологічну боротьбу. Напруженість у міжнародних відносинах призвела до початку „холодної війни”. За таких обставин публікація вже згаданої праці С. Балея була неможливою. Адже радянські вчені вважали суспільну психологію псевдонаукою ворожою ідеям марксизму. Концепція гуманного суспільства, яку відстоював С. Балей, тоталітарному режиму була непотрібна. І хоча в Польщі ідеологічний тиск був не таким жорстким як в СРСР, однак і там фарисеї від науки, що стояли на сторожі догматично засвоєних ними знань і сталих положень, при нагоді

могли дорікнути вченому за його захоплення „американською” наукою і пригадати йому наукову подорож до США здійснену ним ще у 1936 році.

Видання праці С. Балея „Вступ до суспільної психології” стало можливим лише під час хрущовської „відлиги”, коли вченого вже не було в живих. У 1958-1961 роках побачили світ твори багатьох діячів науки і культури які тривалий час писали „у стіл”, для майбутнього. Робота С. Балея вийшла друком у 1959 році завдяки зусиллям його учениці і співробітниці Марії Жебровської. У вступній статті вона відзначила, що то була перша і найвизначніша в Польщі праця з суспільної психології [6, с. 7]. І хоча писала, мовляв С. Балея не завжди дотримувався матеріалістичних засад, проте зауважила, що він все більш рішучо до них схилявся. Такі приписи були просто даниною часові, для відводу очей. Адже відомо, що офіційна радянська наука вважала суспільну психологію проявом ідеалізму в сфері вивчення суспільних явищ. Та незважаючи ні на що, книга С. Балея користувалася в Польщі попитом і вже через п’ять років, у 1964 році була видана вдруге. Доречним буде зауважити, що у Франції перший підручник з суспільної психології вийшов у 1963 році [3, с. 8]. Згодом окремі публікації з цієї тематики з’являються і в СРСР, а перший радянський підручник був виданий у 1978 році [1, с. 3].

Висновок. Отже написаний С. Балеєм у 1948-1949 роках „Вступ до суспільної психології” в якості систематичного підручника був одним із перших на Європейському континенті. Варто ще раз зазначити, що покладені в його основу принципи були викладені і узгоджені на з’їзді американських соціологів саме на початку 1948 року. Основою суспільства проголошується людина, поведінка якої визначається не лише її внутрішньою або виключно зовнішньою структурою, а залежить від різних факторів системного характеру. Поширюється розуміння того, що людина не є ні самодостатньою одиницею, ні функцією суспільства як цілого. Висувається теза згідно якої людина має бути вивільнена від нав’язаного їй ззовні диктату і насильства і, водночас, повинна усвідомити свою особисту роль у процесі творення і формування соціуму в якому вона живе. Зростає усвідомлення того, що суспільство складається з людей які є активними суб’єктами соціотворчого процесу і несуть відповідальність за наслідки своєї суспільної діяльності. Адже саме конкретна, соціально орієнтована людина, що поєднує в собі як успадковані, так і здобуті властивості, покликана внести гуманістичний заряд у розбудову сучасного суспільства.

Список літератури: 1. Андреева Г.М., Богомолова Н.Н., Петровская Л.А. Зарубежная социальная психология XX столетия: Теоретические подходы: Учебное пособие для вузов. – М.: Аспект Пресс, 2001-288 с. 2. Верников М.М. Спадщина Степана Балея в контексті сучасного суспільного розвитку і його тенденцій // Філософські пошуки. – Львів: ІФЛІС – ЛФС „Cogito”, 1999. – Вип. ІХ. – С. 3-8. 3. Шихирев П.Н. Современная социальная психология в Западной Европе. – М.: Наука, 1985 – 176 с. 4. Baley S. Wprowadzenie do psychologii społecznej. – Warszawa: PWN, 1959. – 227 s. 5. Franzoi, Stephen L. Social Psychology. – Madison a.o.: Brown &

УДК 316.000.141

Е.Н. ТОЦКАЯ, студент Национальной юридической академии
Украины им. Ярослава Мудрого.

Н.Г. ТОЦКИЙ, инженер-конструктор Научно-исследовательского
технологического института приборостроения.

ЭКСПЛУАТАЦИОННАЯ ТЕОРИЯ ЭВОЛЮЦИИ ОБЩЕСТВА

Згідно експлуатаційної теорії еволюції суспільства, експлуатація складається із дикої та цивілізованої. У початковій стадії розвитку суспільства експлуатація сприяє прискоренню прогресу. Демократичний капіталізм наступатиме після ліквідації корупції і приходу до влади непідкупних представників народу. Суспільство за демократичного капіталізму виходить із застійного стану і починає повністю робити на себе, а не на зростання грошей, що є на рахунках у елітної буржуазії. Після ліквідації цивілізованої експлуатації, є можливим соціалістичний строй, а дика експлуатація прагнучиме до нуля.

Согласно эксплуатационной теории эволюции общества, эксплуатация состоит из дикой и цивилизованной. На начальной стадии развития общества эксплуатация способствует ускорению прогресса. Демократический капитализм наступает после ликвидации коррупции и прихода к власти неподкупных представителей народа. Общество при демократическом капитализме выходит из застойного состояния и начинает полностью работать на себя, а не на увеличение денег, находящихся на счетах у элитной буржуазии. После ликвидации цивилизованной эксплуатации, возможен социалистический строй, а дикая эксплуатация стремится к нулю.

In accordance with «Exploitation Theory of Societal Evolution» exploitation consists of savage and civilized exploitation. At the initial stage of society development exploitation assists in accelerated progress. Democratic capitalism will occur after liquidation of corruption and incorruptible representatives of people coming to power. The society under democratic capitalism would leave the stagnation and begin to work for themselves: what they produce they consume, not to increase huge amounts of bourgeois elite. Then the people at power would destroy civilized exploitation, socialist order would come with wild exploitation, tending to zero.

Постановка проблеми соціальної експлуатації обумовлена тим, що існуючі різні теорії еволюції общества не відображають значимість і цінність експлуатації в початковій стадії еволюції общества.

Цілью дослідження являється глибокий аналіз законів розвитку общества і подальша розробка нової концепції еволюції общества на основі експлуатації.

Степень дослідження данної проблеми в науковій літературі недостатня. Існують різні теорії еволюції общества. Популярна в 60-х роках ХХ в. теорія індустріального общества удосконалюється і «в 70-х роках отримує розвиток теорія постіндустріального общества, згідно якої общество в своєму розвитку проходить три стадії: 1) доіндустріальну (аграрну), 2) індустріальну,